

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 24 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2024 • 1-17

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1534536

DİN ANLAYIŞI AÇISINDAN 1982 SONRASI YAYIMLANAN DİN
ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARI (5. SINIF İNANÇ ÖĞRENME ALANI
ÖRNEĞİ)

*Religious Education Textbooks Published After 1982 In Terms of Understanding of
Religion (An Example of the 5th Grade Faith Learning Domain)*

Dr. Ahmet DÜZENLİ

Öğretmen, MEB, Adana, Türkiye

Teacher, Ministry of Education, Adana/Türkiye.

ahmedduzenli@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-1031-2900>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 16.08.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 31.12.2024

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2024

Bu çalışma, "Din Anlayışı Açısından 1982 Sonrası Yayımlanan Din Öğretimi Ders Kitapları" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ahmet Düzenli)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

DİN ANLAYIŞI AÇISINDAN 1982 SONRASI YAYIMLANAN DİN ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARI (5. SINIF İNANÇ ÖĞRENME ALANI ÖRNEĞİ)

Religious Education Textbooks Published After 1982 In Terms of Understanding of Religion (An Example of the 5th Grade Faith Learning Domain)

Öz

İnsanlık tarihiyle başlayan eğitim tarihinin önde gelen konularına bakıldığında din eğitimi ilk sıralarda saymamız gerekir. Bununla beraber eğitim tarihinin bilimsel anlamda geçirdiği dönüşüm ve gelişim süreçlerinin din eğitimi alanında aynı hızda olmadığı aşikardır. Bunun temel sebebi, din eğitiminin içinde bulunduğu ülkenin tarihsel, kültürel, siyasal ve ekonomik gelişim süreçlerinden öncelikli ve doğrudan etkilenmesi olarak ifade edilebilir. Genel tarih içerisinde geniş bir çerçeveden bakıldığında da bu durumu açıkça görmek mümkündür. Nitekim Türkiye’de 1982 yılından sonra zorunlu olarak ilk ve ortaöğretim düzeyinde okutulmaya başlayan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin, içinde bulunduğu dönemin siyasal ve kültürel atmosferden etkilenip etkilenmediği, etkilendiyse din anlayışları açısından hangi düzeyde etkilendiği sorusu yanıt aramaktadır. Dolayısıyla bu etkinin açık ve anlaşılır şekilde ortaya konulabilmesi için, birebir öğrencinin de muhatap olduğu ders kitaplarındaki din anlayışlarının tespiti ve yorumlanması önem arz etmektedir. Çalışmamızda da bu bağlamda 1982’den günümüze kadar yayımlanmış 5. sınıf düzeyinde okullarda okutulan DKAB ders kitaplarından bir örneklem oluşturulmuş, bu kitaplardaki din anlayışları üzerinden dönemsel dönüşümün ortaya konması hedeflenmiştir. Çalışmada ilk olarak din anlayışlarıyla ilgili tasnifler ortaya konulmuş, ardından çalışmanın amacına uygun bir tasnif belirlenerek 5. sınıf ders kitapları din anlayışı açısından incelenmiştir. Din anlayışları ve belirlenen kriterlere göre ortaya konulan dönemsel ayrımlar bağlamında yaptığımız çalışma neticesinde, belirli dönemlerde bazı din anlayışlarının diğer dönemlere nispeten daha ön planda tutulduğu tespit edilmiş, dönemin siyasal, kültürel ve bilimsel altyapısının ders kitaplarına doğrudan veya dolaylı olarak yön verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Öğretimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Din Anlayışı, Ders Kitapları.

Abstract

When we look at the prominent subjects of the history of education that started with the history of humanity, we should consider religious education in the first place. However, it is obvious that the transformation and development processes that the history of education has undergone in the scientific sense have not been at the same speed in the field of religious education. The main reason for this can be expressed as the fact that religious education is primarily and directly affected by the historical, cultural, political and economic development processes of the country in which it is located. It is also possible to see this situation clearly when viewed from a broad framework within the general history. As a matter of fact, the question of whether the Religious Culture and Moral Knowledge courses, which started to be taught compulsorily in primary and secondary education in Turkey after 1982, are affected by the political and cultural atmosphere of the period in which they take place, and if so, at what level in terms of religious understandings. Therefore, in order to reveal this effect clearly and comprehensibly, it is important to identify and interpret the understanding of religion in the textbooks to which the students are directly addressed. In our study, in this context, a sample of the 5th grade level textbooks published from 1982 to the present day has been formed and it is aimed to reveal the periodical transformation through the understanding of religion in these books. In the study, firstly, classifications related to religious understandings were put forward, then a classification suitable for the purpose of the study was determined and 5th grade textbooks were analysed in terms of religious understanding. As a result of our study in the context of religious understandings and the periodical distinctions made according to the determined criteria, it was determined that some religious understandings were prioritised more in certain periods compared to other periods, and it was concluded that the political, cultural and scientific infrastructure of the period directly or indirectly shaped the textbooks.

Keywords: Religious Education, Religious Teaching, Religious Culture and Ethics, Understanding of Religion, Textbooks.

GİRİŞ

Toplumu ilgilendiren değişim ve dönüşümün yansıdığı en önemli alanlardan biri eğitimidir. Eğitim sistemi içerisinde, din ve kültür alanı ile ilgili bilgiler sunarak öğrencilere hem ahlak hem de kültür öğretimi sağlayan derslerden en önemlisi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersidir. Bütün bu sosyo-kültürel etkilerin yanında eğitimin doğasında olan yenilenme ve gelişme her öğretim alanı içeriğinde olduğu gibi DKAB dersi içeriğinde de değişen bilgi anlayışları, paradigmlar ve eğitim teknolojileri çerçevesinde dönüşüme uğrayarak yenilenmektedir.

Bilginin günbegün hızla farklılaşıp çoğalması, oluşan bu bilgi yoğunluğunun kullanım alanlarının saklanması ve aktarım koşullarının değişmesi eğitim anlayışlarını da doğal olarak etkilemiştir. Bilginin saklanıp aktarılmasını önceleyen anlayışların yerine eğitimde teknolojik gelişmelerin takip edilmesi ve kullanılan materyallere ulaşımın kolaylaşmasıyla eğitim ve bilgi anlayışlarında da günümüzde büyük değişimler ortaya çıkmıştır. Değişip dönüşen dünya gerçekleri karşısında yenilenme, dönemin gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği, eğitim alanında öncelikle öğretim programlarının ele alınıp düzenlenmesi ile başlamıştır. Bu alanda yenileşme faaliyetlerinin öğretim programlarından başlamasının ana sebebi, eğitim sisteminde yapılması muhtemel değişikliklerin program geliştirme çalışmalarından hareketle ortaya çıkması gerektiğine dair kabuldür. Öğretim programlarında yapılan bu düzenlemeler, öğrenme ilkeleriyle birlikte uygulandığı ölçüde anlam kazanacaktır.

DKAB dersi özelinde bakıldığında ülkemizde 1924 yılında (1924 İlkokul Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri Müfredat Programı) başlayan program geliştirme süreci, yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız şartlar çerçevesinde günümüze kadar otuzun üzerinde değişime uğrayarak günümüzde uygulanan öğretim programına dönüşmüştür (bk. Yürük, 2010, Kızılabdullah, 2024). Bunların ders içeriklerine yansması ve öğrencilerle buluşması ise ders kitapları aracılığıyla ile mümkün olmaktadır (Yürük, T., & Topchubaev, K. 2022). Öğretim programlarında meydana gelen değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan sürecin sonucunda ders kitapları düzenlenip en temel öğretim materyali olarak okullarda kullanılmaktadır (Demir, 2017).

Okullarda derslerin daha planlı ve bir bütünlük içerisinde gerçekleşmesi için önem arz eden öğretim programları ne kadar iyi hazırlanmış olsalar da bu teorik bilginin ders kitaplarına ne ölçüde yansıdığı önemli bir husustur. Ülkemizde tüm derslerde olduğu gibi DKAB dersi öğretim programları da dönemsel şartlara göre bilimsel gelişmeler ışığında güncellenmiş çeşitli süreçler sonucunda uygulamaya konmuştur (bk. Yürük, 2011). Süreç içerisinde değişen paradigmalara rağmen ders kitapları eğitim-öğretim etkinliklerinin en temel kaynağıdır (Tosun, 2024). DKAB dersi için okullarda yardımcı kitaplar kullanılmadığı düşünüldüğünde, ders kitaplarının öğretmenle beraber tek formal kaynak olduğu söylenebilir. Bunlarla beraber; ders kitaplarının bahsedilen önemli konumuna rağmen öğretim programları ile ders kitapları arasındaki bağıntı göz önünde bulundurularak, programların hazırlanmasında takip edilen akademik süreçlerin ders kitaplarına ne ölçüde yansıdığı meselesi tüm yönleriyle ele alınmamıştır (bk. Bahçekapılı, 2014). Nitekim Osmanoğlu'nun DKAB ders kitaplarının programlardan bağımsız olarak ne gibi süreçler izlediği, nasıl bir değişim veya dönüşüme uğradığı konusunda, sınırlı dönemi kapsayan çalışması (Osmanoğlu, 2015) ile lise DKAB ders kitaplarını inanç öğrenme alanı açısından inceleyen Yılmaz'ın makalesi (2014) dışında çalışma tespit edilememiştir. DKAB alanında öğretmenlerin ders kitabı incelemek için kullanabileceği kaynaklar ise "Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8" (Tosun vd., 2001) kitabı ve "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Öğretim Programı ve Ders Kitabı Uyumu" (Asri, 2011 ve 2018) adlı çalışmalarıdır. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki; araştırmaya konu olan ders kitaplarının belirlenmesi ve kendi içlerinde tasnif edilmesi, araştırmanın amaçlarına uygun sonuçlanması ve verilerin tutarlı bir şekilde analiz edilmesi açısından tüm ders kitaplarının dönemsel olarak tespitini sağlayan Mahmut Zengin ve İbrahim Gümüşay'ın "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1982-2019)" isimli makale (bk. Zengin & Gümüşay) bize yol gösterici olmuştur. Nitekim bu makalede 2019 yılına kadar yayımlanmış 100'ün üzerinde 5. sınıf ders kitabı kaydedilmiştir.

Çalışmamız, 1982 yılından sonra yayımlanan 5. Sınıf inanç öğrenme alanı üniteleri üzerinden DKAB ders kitaplarının din anlayışı açısından incelenmesi ve ortaya çıkan verilerden hareketle ders kitaplarında yaşanan dönüşümün ortaya konulmasını konu edinmektedir. Amacımız 1982 yılından günümüze kadar örgün eğitimde okutulan 5. sınıf DKAB ders kitaplarından belirli kriterlere göre seçilmiş olanları incelemek suretiyle, din dersi kitapları üzerinden din algısının süreç içerisindeki serencamını ortaya koymaktır. Çalışmada inanç öğrenme alanı ile ilgili gelişim düzeyleri (bk. Çapcıoğlu) bağlamında bir değerlendirme yapılmamıştır. Çalışmada ders kitaplarından elde edilen veriler doküman incelemesi yöntemiyle bir araya getirilmiş, içerik analizi yöntemiyle de analiz edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar belirlenen tasnif aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda 1982 yılının başlangıç noktası olarak seçilmesinin sebebi, din öğretimi dersinin 1982 anayasası ile Din ve Ahlak Bilgisi adıyla zorunlu hale gelmesi (1988 programında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi olarak değiştirilmiştir.) ve tüm sınıf düzeylerinde programlar düzenlenerek sistematik bir öğretim modeline geçilmiş olması (bk. Kaymakcan, 2006; Yürük, 2015) dolayısıyladır. Bu tarihten günümüze kadar yayımlanmış yüzün üzerinde kitap arasından çalışmada kullanılacak olanların belirlenmesinde aşağıdaki kriterler dikkate alınmıştır:

- Ders kitaplarının seçiminde öncelikle 5. sınıf düzeyindeki ders kitapları arasında her dönemde MEB Yayınları ders kitabının olmasına dikkat edilmiştir.
- Belirlenen aralıklarda ve belirlenen kriterlerle bir, gerekli görülürse iki veya daha fazla ders kitabı çalışmaya konu edilmiştir.
- Kitaplar beş seneliğine basıldığı için ara senelerde tekraren yayımlanan ders kitapları kapsam dışı bırakılmıştır.
- 1993 senesi sonrası yayımlanmaya başlayan özel yayınevlerine ait ders kitaplarından en çok basım yapanlar tercih edilmeye çalışılmıştır.
- Ders kitaplarının daha yoğun olarak yayımlandığı 2002 yılı sonrasını incelerken, farklı yayınevlerinin konulara yaklaşımını görebilmek için bazı inceleme dönemlerinde daha fazla ders kitabı çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu çerçevede belirlenen beş dönemin iç tutarlılıkları şu şekildedir:

1982-1993: 1982 öğretim programıyla beraber yayımlanmaya başlayan din öğretimi ders kitapları, sınırlı ve tekrar yayımlanan kitaplar olduğu için bu aralıktaki kitaplar kendi içerisinde incelenmiştir. 1982 yılında yayımlanan ve zorunlu din dersi kitabı olarak ilk kez kullanılan ders kitapları çalışmamızda temel kaynak olarak kullanılmışlardır. Bu zaman aralığında yayımlanan ders kitaplarından dönem içerisinde güncellenenler var ise çalışmanın içerisinde gerekli görüldüğünde kullanılmıştır.

1993-2001: Bu aralıkta yayımlanan ders kitapları MEB ve özel yayınevleri kitapları olarak düzenlenmiş, dönemde en çok kullanılan (basım yapan) ders kitapları tespit edilerek çalışmaya konu edilmiştir. Bu dönem özel yayınevlerinin ilk kez ders kitabı bastığı dönem olduğu için özel yayınevi ders kitaplarında gerekli görülen dönemlerde farklı yayınevlerinin kitapları kullanılmaya çalışılmıştır.

2002-2010: Öğretim programlarını yenileme çabalarının en yoğun olduğu bu dönemde yayımlanan ders kitaplarından belirtilen aralıkta 2, gerekli görülürse 3 ders kitabı seçilerek çalışmaya dahil edilmiştir. 2006 sonrası değişen öğretim programları nedeniyle, bu dönemdeki 5. sınıflar (MEB ders kitabının iki dönemde de farklı öğretim programına göre hazırlanmış olması nedeniyle) kendi içinde ikiye ayrılarak incelenmiştir.

2010-2018: DKAB dersi için en fazla kitabın basıldığı bu dönemde, konumuz açısından en çok veri sağlayacak mahiyette olan kitaplar tespit edilmeye çalışılmıştır. Özel yayınevlerinin hazırladığı ders kitaplarından bu dönem için daha fazla ders kitabı araştırmaya konu edilmeye çalışılmıştır.

2018- : Günümüzde uygulamada olan, son düzenlenen öğretim programından sonra yayımlanan ve hâlihazırda okullarda ders kitabı olarak kullanılan kitaplar incelenmiştir. Bu

dönemdeki kitaplar önceki dönemlerin olumsuz tecrübelerinden dolayı, EBA bilişim sistemi üzerinden paylaşılan ve sınırlanan bir yapıdadır. Bu yüzden bu kitapların tamamı çalışmaya dahil edilmiştir (Düzenli, 2023).

1. DİN ANLAYIŞLARI

Din anlayışları bir dinin özünü anlamaya çalışmanın ürünü olduğu için din gibi ilahi kaynaklı olmayıp insan yorumuna dayanmaktadır. Bundan dolayı din anlayışlarındaki farklılıkların olması kaçınılmazdır. Alan uzmanları, din anlayışı tasnifleri (, 2002; Kutlu, 2005; Osmanoğlu, 2015; Aşlamacı, 2018) geliştirerek din anlayışlarındaki farklılaşmanın temel yapılarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Çeşitli disiplinlerde hazırlanmış din anlayışı tasniflerini çalışmamızın sınırlılıkları ve kapsamı çerçevesinde ele alınarak akademik sahada en sık kullanılan tasniflerden hareketle konu bağlam ilişkisi gözetilerek bir tasnif ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ders kitaplarının incelenmesinde tespit ettiğimiz din anlayışları aşağıdaki başlıklar çerçevesinde değerlendirilmiştir (Düzenli, 2023).

- a. Tasavvufî Din Anlayışı
- b. Geleneksel Din Anlayışı
- c. İslam Merkezli Din Anlayışı
- d. Siyasal Din Anlayışı
- e. Laiklik Vurgulu Din Anlayışı
- f. Din Bilimsel Din Anlayışı

Ders kitaplarını incelerken kullandığımız bu tasniflerin mahiyeti üzerinde durmaksızın (bk. Düzenli, 2023)., çalışmada bu tasniflerin hangi bağlamlarda kullanıldığı şu şekilde sıralanabilir.

a. Tasavvufî Din Anlayışı:

- Ders kitaplarında tasavvuf büyüklerini önceleyen anlatılar,
- Konunun bilimsel veya geleneksel bağlamdan koparılıp lirik bir anlatıya taşınması,
- Konuyla ilgili anlatılarda tarihsel gerçekliği tartışmalı hikâye veya darbimesel tarzı anlatıların yoğunluğu,
- Herhangi bir tasavvuf ekolünün görüşleri öncelenmeden konu içeriklerinde tasavvufa ait terim ve kavramların sıklıkla kullanılması.

b. Geleneksel Din Anlayışı:

- İman ve ibadet konularının genel ilmihal kitapları bağlamında ele alınması,
- Herhangi bir mezhebin görüşü ön plana çıkarılmadan sade bir anlatının tercih edilmesi,
- Konunun dinleyen/okuyan kimselerde, genel İslamî bilgilerden farklı bir çağrışıma neden olmaması,
- Konu hakkında çoğunluğun ortak kanaatinin söz konusu olması,
- Daha çok dinin geleneksel yaşayış boyutuyla ilgili olması,
- Anadolu Müslümanlığı tabirini akla getirmesi.

c. İslam Merkezli Din Anlayışı:

- Konunun selefi bir zihniyetle ele alınması,
- Konu ve kavramların sadece İslam dininin temel kaynaklarına dayandırılarak açıklanması,
- İslam dışındaki dinlerden bahsedilen konularda, o dinlere ait kavramların İslam dini bağlamında değerlendirilmesi,
- İslam dini yüceltilirken diğer din ve inanışların küçümsenmesi,
- Kelâmî konularda tek bir fikrin doğruluğunun kabul edilip diğerlerinin yanlışlanması.

d. Siyasal Din Anlayışı:

- Konunun siyasî bir liderin görüşleri çerçevesinde şekillendirilmesi,
- Herhangi bir siyasi parti veya kurumun açık veya kapalı propagandasının yapılması,
- Herhangi bir dinî yapının görüşlerine açık veya gizli olarak yer verilmesi,
- Metinlerin din dersinin sınırlılıklarını aşacak derecede milliyetçi söylemler barındırması,
- Belirli bir mezhebin görüşlerini diğerlerinden üstün tutma çabası,
- Ezoterik veya gnostik olarak nitelendirilebilecek bazı yapıların ders kitaplarında yaptıkları örtük veya açıktan tahribata yer verilmesi,
- Ders kitabının temel amacı dışında bir kişi, zümre veya grubun yüceltilmesi ve buradan o kişi veya yapıya sosyal ve siyasi rant sağlanması gibi durumlara yer verilmesi.

e. Laiklik Vurgulu Din Anlayışı:

- Konu veya ünitenin laiklik ilkesinden hareketle hazırlanması,
- Laikliğin övülmesi ve ön plana çıkarılmaya çalışılması, (Bu gibi konular aynı zamanda siyasal din anlayışı bağlamında da değerlendirilmiştir.)
- Herhangi bir dinî referans kullanılmadan hazırlanan konu ve ünitelerin laiklik ile ilişkisini kurma çabası.

f. Din Bilimsel Din Anlayışı:

- Konu veya ünite içeriğinin din eğitimi biliminin temel ilkelerine dayandırılarak hazırlanması,
- Konu içeriklerinin dinî referanslar yanında bilimsel bilgiyi işlemeye dayalı bir çaba içermesi,
- Mezhepler üstü ve dinler açılımlı bir yaklaşıma sahip olması, (bk. Kutlu, 2009, 99-112),
- Konunun eleştirel düşünce ve yorumlamaya imkân sağlayacak şekilde hazırlanması,
- Konu veya ünitenin evrensel ilkeler bağlamında ele alınıp öznel değerlendirmelerin arka planda tutulması.

Son olarak belirtmemiz gereken önemli bir husus da değerlendirme yaparken bu tasniflerin birinin diğerinden daha doğru veya makul olduğu çabasına girilmediğidir. Bu noktada ders kitaplarının dönemleri bağlamında içinde buldukları sosyo-kültürel ve siyasal şartlar gözetilerek incelendiği, her dönemin kendi şartları ve bilimsel birikimi bağlamında iç tutarlılıkla değerlendirildiği ifade edilmelidir. Çalışmanın nihai hedefi bu kitaplardaki din anlayışının süreç içerisindeki durumunun genel bir fotoğrafını ortaya koymaktır.

2. 5. SINIF DERS KİTAPLARI**2.1. 1982-1993 Yılları Arası Basılan 5. Sınıf Ders Kitapları**

1982 yılı 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı Beyza Bilgin tarafından yazılmıştır. 10 ünitelerden oluşan ders kitabı 1990'ların başına kadar ara güncellemelerle okullarda tek ders kitabı olarak okutulmuştur. Çalışmamızda ders kitabındaki bazı güncellemeleri de takip etmek adına 1982 ve 1991 senelerine ait basım kitapları konumuz çerçevesinde karşılıklı olarak incelemeye çalışacağız.

Birinci ünite olan "Allah'a İnanmak" ünitesi ara dönemlerde rastlanmayan ancak 2024 yılında güncellenen öğretim programlarıyla tekrar ders kitaplarında yer verilen ünite konusu öncesi bir okuma parçası (Çocukların Sohbeti) ile başlamaktadır. Bu metinde çocukların Allah'la ilgili soruları ve bu sorulara verdikleri cevapların aranması üzerinde durulmuştur (Bilgin, 1982, s. 10-11; Bilgin 1991, s. 14-15). 1991 basımı ders kitabında bu okuma parçasından önce "Bu Derste

Neler Öğreneceğiz?” başlıklı bir metinde öğretmenin öğrencilerine “Allah” kelimesini ilk defa nasıl sorup öğrendikleri hakkında bir soru sorması istenmiştir. Öğrencilerin cevaplarından (geleneksel inanç içeren ve yanlış bilgi içeren) sonra öğretmenin bu derste yanlış bilgilerin düzeltileceğini söylemesi tavsiye edilip konu bitirilmiştir. Bu girişler alan uzmanı bir akademisyen tarafından hazırlanan ders kitabının din bilimsel zeminde hazırlanmak istendiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Ünitenin ilk konusu olan “Allah Vardır” konusunda evrendeki muazzamlıktan hareketle Allah’ın varlığının delilleri ortaya konulmuştur. İkinci konu olan “Allah birdir ve benzeri yoktur” konusunda ise konuya İslam merkezinden yaklaşılarak Allah’ın birliği dinî referanslarla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konuda Kelime-i Tevhîd cümlesi “La ilâhe illallah” şeklinde Türkçe anlamı “Allah’tan başka tanrı yoktur.” şeklinde verilmiştir. Ayrıca Allah ile ilgili olarak “O’nun resmi ve heykeli yapılmaz. O’nu hayalimizde şekillendiremeyiz.” (Bilgin, 1982, s. 13) ifadeleri kullanılarak, konu öğrencilerin zihnindeki sorular üzerinden işlenmiştir. 1991 basımı ders kitabında konuya Kelime-i Tevhîd yanında Kelime-i Şehadet ve İhlas Suresinin anlamı da eklenmiştir (bk. Bilgin, 1991, s. 16). İhlas suresinin okunuşunun verilmediği konuda “... Fatihâ Sûresi ile birlikte üç defa İhlâs Sûresi’nin okunması, Kur’an-ı Kerim’i bütünü ile okumakla kıyaslanmış, onun kadar sevap sayılmıştır.” ifadeleriyle konu tasavvufî ve geleneksel din anlayışı çerçevesinde açıklanmıştır. Ünitenin “Allah’a İnanmanın Verdiği Mutluluk ve Allah’a Karşı Görevlerimiz” konuları da geleneksel din anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır. Ünite Asr Sûresi’nin okunuşu ve anlamı ile sona erdirilmiştir. 1982 ve 1991 yılı basımı ders kitaplarında ünite sonunda “sarı çiçek ilâhisi” notaları ile verilmiştir (Bilgin, 1982, s. 22; Bilgin, 1991, s. 27). 1991 yılı basımı ders kitabının ünite sonunda; “Öğrenciler Dersi Öğretmenle Birlikte İşliyorlar” okuma parçasında öğretmen ve öğrencilerin soru-cevap şeklinde yaptıkları konuşmaya yer verilmiştir (Bilgin, 1991, s. 23-26). Bu konuşmada geçen kavram ve bilgilerde, geleneksel din anlayışını din bilimsel din anlayışı çerçevesinde şekillendirme çabaları görülmektedir.

İkinci ünite olan “Meleklerle İnanmak” ünitesinin ilk konusu olan “Melek Kavramı” konusunda 1982 basımı ders kitabında “Kur’an-ı Kerim’de bildirildiğine göre; Allah ilk insanı yarattığı zaman meleklerle, onu selâmlamalarını söyledi. Bütün melekler eğilerek insanı selâmladılar, şeytan ise selâmlamadı.” (Bilgin, 1982, s. 25) ifadeleri; 1991 basımı ders kitabında “Allah ilk insanı yarattığı zaman meleklerle ona secde etmelerini söyledi. Bütün melekler secde ettiler şeytan etmedi.” (Bilgin 1991, s. 30) şeklinde değiştirilmiştir. Burada, ilk dönem ders kitabında karşımıza çıkan ayetlerin serbest çeviri usulü ile çevrilmesi yönteminden, literal bir üsluba yönelindiği söylenebilir. Bu durum sınıf düzeyleri düşünüldüğünde din bilimsel din anlayışından, kısmen geleneksel din anlayışına geçişin göstergesi olarak yorumlanabilir. Meleklerin görevleri konusunda “koruyucu melekler, yazıcı melekler ve sual meleklerinden” kısaca bahsedilmiştir. Meleklerin insanların görebileceği kılığa girebileceği hususunda Cebrail’den kısaca bahsedilmiş ancak diğer (Mikail, İsrail ve Azrail) meleklerle değinilmemiştir. (Bilgin, 1982, s. 26; Bilgin 1991, s. 31). Ünite “Rabbena Âtinâ Duâsı” konusu ile sona ermiştir. Her iki ders kitabında da dua ve surelerin sadece okunuşu ve anlamları verilmiştir. Ünite sonuna Pir Sultan Abdal’ın “uymayasın kör şeytan’ın sözüne/ Dön gidelim Muhammed’in izine/ Kul olanın girmez gözüne/ Her sabah her sabah yalvarır kullar.” dörtlüğü eklenmiştir (Bilgin, 1982, s. 32; Bilgin, 1991, s. 36).

Üçüncü ünite olan “Kitaplara İnanmak” ünitesi Kur’an-ı Kerim’in ilk sayfasının (Fatihâ Suresi) fotoğrafı ile başlamaktadır (Bilgin, 1982, s. 34; Bilgin 1991, s. 38). Bu konudaki üçüncü başlık olan “Dört Büyük Kitap” konusunda ilahi kitapların isimleri ve hangi peygamberlere gönderildikleri belirtilmiştir (Bilgin, 1982, s. 36; Bilgin 1991, s. 39). “Kitabımız Kur’an-ı Kerim” konusunda “Kur’an-ı Kerim’den önceki kutsal kitaplar, peygamberlerinin zamanındaki şekliyle yazılı olarak bizlere kadar gelmiş değildir. Onlar, peygamberlerinin ölümünden sonra geçen uzun süre içinde değişikliğe uğramıştır.” (Bilgin, 1982, s. 36-37) ifadeleriyle konuya İslam Merkezli bir din anlayışı ile yaklaşılmıştır. 1991 basımı ders kitabına önceki baskılarda olmayan “Kur’an-ı Kerim Arapça olarak gönderilmiştir. Arapça konuşmayan milletler Müslüman oldukça, Kur’an-ı Kerim o milletlerin diline çevrilmiştir... Biz Türkler Kur’an-ı Kerim’i Arapçasından, Allah’ın sözleri olarak saygı ile okuruz. Allah’ın bu sözlerle bizlere neler söylemiş olduğunu anlamak için ise onun Türkçe çevirilerini okuruz.” (Bilgin, 1982, s. 40) ifadeleri eklenmiştir. “Kur’an-ı Kerim’e karşı Görevlerimiz” konusunda geleneksel din anlayışını yansıtan “Kur’an-ı Kerim’i evimizde ve

yanımızda bulundururken nelere dikkat edelim” başlığı altında evimizde yüksek yere koymak, taşırken kılıf içinde muhafaza etmek gibi tavsiyelerde bulunulmuştur (Bilgin, 1982, s. 38; Bilgin 1991, s. 41). Ünite Kunut dualarının okunuşu ve anlamları ile sonlandırılmıştır.

Dördüncü ünite olan “Peygamberlere inanmak” konusunda “Allah Niçin Peygamber Göndermiştir” başlığı altında geleneksel din anlayışı çerçevesinde bilgilere yer verilmiştir. “Kitabı Olan Peygamberler” konusunda Hz. Musa’nın halkının sürekli mucize istemesi, mucizelerden yararlandıktan sonra Allah’ın öğütlerini tutmamaları, nihayetinde Hz. Musa ve Hz. Harun tarafından yalnız bırakılıp dağılmaları ve felakete uğramaları anlatılmaktadır. Hz. Davud hakkında ise “... sesinin güzelliği ve kalpleri etkileyen ilâhileri ile ünlüdür.” ifadeleri kullanılmıştır. Hz. İsa ile ilgili olarak ise halkının onu büyücülükle suçlaması ve taşıyıp eziyet etmelerinden bahsedilmiştir. Hz. Muhammed ile alakalı olarak kitapta “O mucizeye değer vermemiş, kendisinden mucize isteyenlere, Allah’ın vahyinin eseri olan Kur’ân- ı Kerim’i okumalarını tavsiye etmiştir. Aklını kullanan, düşünüp öğüt alabilenler için evrenin bütününün mucize olduğunu söylemiştir.” (Bilgin, 1982, s. 45-46; Bilgin 1991, s. 47-48) ifadeleriyle konu, geleneksel din anlayışı içerisinde din bilimsel bir bağlama çekilmeye çalışılmıştır.

Ünite içerisinde bulunan başka bir konu olan “Peygamberimize Karşı Görevlerimiz” konusunda alt başlık olan “Peygamberimizi sevmek ve saymak” konusunda Hz. Muhammed’in ismi geçtiğinde ona dua etmemiz gerekliliği bu dua cümlelerinin “Sallallâhu aleyhi ve sellem, Allahümme salli alâ seyyidina Muhammed ve Aleyhisselam” olduğu belirtilmiştir. Ayrıca burada “Yazılı ifadelerde bu dua, kısaltılmış olarak: (A.S.) veya (S.A.S) şeklinde, Peygamberimizin ismi ile birlikte yazılabilir. Şöyle: Muhammed (S.A.S)” şeklinde bir açıklama yapılmıştır (bk. Bilgin, 1982, s. 50; Bilgin 1991, s. 51). Tüm bu ifadeler din anlayışları açısından değerlendirildiğinde konunun geleneksel bir din anlayışıyla ele alındığını göstermektedir. Bununla birlikte Peygamber’in isminden sonra kullanılan kısaltmaların bir literatür sorunu olmadığı yazımda bu şekilde bir tercihin yapılabileceği belirtilmiş ve incelediğimiz ders kitaplarında Hz. Muhammed isminin geçtiği her yerde “(A.S.)” kısaltması kullanılmıştır. Bu konuda yapılacak yorumlarda konunun sadece dönem üzerinden değerlendirilmesinin yanlış olduğu, yazar faktörünün de konuyu işlemede önemli etkenlerden biri olduğuna da işaret edilmelidir. Ünite Fil Sûresi’nin okunuşu ve anlamı ile sona ermektedir.

Beşinci ünite olan “Ahiret Gününe İnanmak” ünitesini genel olarak incelediğimizde, konunun geleneksel din anlayışı çerçevesinde ele alındığını söylememiz mümkündür. Kıyametle ilgili İsrail’in Sûr’a üflemesi gibi bilgilerin verildiği daha fazla teferruata girilmediği görülmektedir. “Cennet ve Cehennem” konusunda Cennete gidecekler için “Allah’ın öğütlerine uyarak malından fakirlere pay ayırmış, Âhiret Gününe inanarak sözün doğruluğunu söylemiş, şahitliği doğru yapmış, namaza ve duaya devam etmiş bütün müminler de, iyiliklerinin karşılığında ağırlanacaktır.” (Bilgin, 1982, s. 63; Bilgin 1991, s. 63) ifadeleri kullanılırken; Cehenneme gidecekler, “Allah’a ve Ahiret Gününe inanmamış, Allah’ı sevip O’ndan korkmamış, O’nun öğütlerine inanmamış, Allah’ı sevip O’ndan korkmamış, O’nun öğütlerine uymamış kimseler ise o gün horlanacaklardır. Allah o gün onlara bakmayacak, onlarla konuşmayacak, onlara yardım etmeyecektir.” (Bilgin, 1982, s. 64; Bilgin 1991, s. 63) ifadeleriyle anlatılmıştır. Burada dikkat çeken husus cennet konusunda ibadetlerden bahsedilirken cehennem konusunda bahsedilmemesidir. Konunun devamında Allah’ın affetmeyeceği iki davranış olarak kafir-müşrik olmak ve kul hakkına saygılı olmamaktan bahsedilmiştir. “Âhirete İnanmanın Yaşayışımız Üzerindeki Etkisi” konu başlığı altında verilen bilgilerde “İnsanları aldatmanın, Allah’ı aldatmak olacağını, onlara saygısızlık yapmanın, onların sahibi olan Allah’a saygısızlık yapmak olacağını düşünemeyecek kadar bilgisizdirler. Eğer onlar bu hareketi bile bile yapıyorlarsa, o zaman mümin değil “münafık” sayılırlar.” ifadeleri ve “İyiler, bu dünyada da cennettedir. Bir cennetten diğerine gideceklerdir. Kötüler ise, mutlu görünse bile mutsuz, huzursuzdurlar. Bu dünyada da cehennemdedirler. Bir cehennemden diğerine gideceklerdir.” (Bilgin, 1982, s. 66; Bilgin 1991, s. 66) ifadeleri konunun tasavvufi bir din anlayışıyla ele alındığını ortaya koymaktadır.

Altıncı ünite olan “Kadere İnanmak” ünitesi, din anlayışlarını ortaya koymak açısından önemli veriler ortaya koyabilecek bir konudur. Bu ünite “Kader” konusunda; “Allah, yarattığı ve

yaratmakta devam ettiği her şeye, kendi bilgisine ve isteğine göre şekil vermiştir. Hepsini buna uygun doğar, yaşar ve ölür.” ve “Kaza” konusunda; “Kaza, Allah’ın kanunlarının sürekli olarak gerçekleşmesidir. Biz insanlarda kazanın, yani bu olaylar bütünü içinde yaşarız. Kazayı anlamamız pek kolay olmaz.” (Bilgin, 1982, s. 73-74; Bilgin 1991, s. 71-72) ifadeleri, konuya geleneksel din anlayışıyla yaklaşıldığını göstermektedir. Kaza konusunda ayrıca insanların yaşadıkları olayları anlamlandırmada zorluk çektikleri ve bu durumda olayları alınyazısına bağladıkları belirtilerek; “İnsanlar, olayların kendilerini böyle değişik biçimde etkilemesine “alın yazısı” derler. Alın yazısı insanları daima düşündürmüştür” (Bilgin, 1982, s. 74; Bilgin 1991, s. 72) şeklinde kaza konusuyla alınyazısı birbirine bağlantılanmıştır. Üniteyi diğer konularını incelediğimizde “Allah Çalışanları Sever” konusunda kullanılan görselde tütün dizen köylülerin fotoğrafı kullanılmış ve “Tütün yetiştiriciliği güç bir iş. Her iş değerlidir.” ifadelerine yer verilmiştir (Bilgin, 1982, s. 78; Bilgin 1991, s. 75). Bu görsel ve altında yazan yazı bazı fikirlerin dönemselsel olarak özel bir anlam içerdiğinin göstergesidir. Zira 1980’lerde tütün yetiştiriciliği ülkede önemli bir iş ve gelir kapısı olarak büyük önem arz etmekteydi. Bugün ise tütün üretimi ülkede yüksek bir katma değer ürünü olmadığı için tütünün zararları üzerinde daha çok durulmaktadır. Ünite Amentü duasıyla sona ermektedir. Duanın Türkçe anlamı 1982 basımı ders kitabında verilmemiştir. Ayrıca bu ders kitabında duanın “Ve’l ba’sü ba’de’l mevt” (Bilgin, 1982, s. 82) kısmı eksik yazılmıştır. Bu eksiklikler, 1991 basımı ders kitabında (Bilgin 1991, s. 78) düzeltilmiştir.

Tablo 1 1982-1993 Yılları Arası 5. Sınıf Bilgisi Ders Kitaplarında Din Algısı Yönelimleri¹

Ünite	Tasavvufi Din Anlayışı	Geleneksel Din Anlayışı	İslam Merkezli Din Anlayışı	Siyasal Din Anlayışı	Laiklik Vurgulu Din Anlayışı	Din Bilimsel Din Anlayışı
1. Ünite		X				X
2. Ünite		X				
3. Ünite		X				
4. Ünite		X				
5. Ünite	X	X				
6. Ünite		X				

Bu dönem ders kitaplarında geleneksel din anlayışı bağlamında konulara yaklaşılmıştır. 1982 yılı ders kitaplarında ayet ve hadis kullanımı konusundaki usulün sonraki dönemde değişmiş olması, dönemin kendi içerisinde daha din-bilimsel bir bakış açısına evrildiğini göstermektedir.

2.2. 1993-2001 Yılları Arası Basılan 5. Sınıf Ders Kitapları

1993-2001 yılları arası için incelemeye esas üç ders kitabı seçilmiştir. Bunlardan ilki 1982 yılından beri müfredatta bulunan 1998 yılında MEB Yayınları tarafından basılan ders kitabıdır. Bu kitabın 1982 ve 1991 basımları bir önceki dönemde incelendiği için bu dönemde varsa değişiklikler üzerinde durulmuş, yoksa değerlendirmelerde bu duruma değinilmemiş ve incelemeler sadece iki özel yayınevini ders kitapları üzerinden yapılmıştır. Özel yayınevine ait kitaplardan biri 1998 yılında Özgün Matbaacılık, diğeri de aynı yıl Gizem Yayıncılık tarafından basılan ders kitabıdır.

Bu dönemki ders kitapları bir önceki öğretim programını takip ettiği için ünite sayısı ve konu başlıkları bir önceki dönemle aynıdır. Birinci ünite olan “Allah’a İnanmak” ünitesinin ilk konularında (Allah Vardır, Allah Birdir ve Benzeri Yoktur, Her Şeyi Yaratan Allah’tır) Allah’ın her şeyi yerli yerinde yaratması evrenden ve doğadan örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu örnekler konunun din bilimsel bir bağlama oturtulma çabasını göstermektedir. 1995 yılı basımı ders kitabında “Büyük Türk-İslâm Bilgini Maturidi’ye göre; bir insanın Allah’ın gönderdiği

¹ Belirtilen tablolarda sadece iman konularını içeren üniteler listelenmiştir. Diğer dönemlerde karşımıza çıkan ünite sayısı farklılıklar o dönemde kullanılan ders kitaplarında iman konularını içeren ünitelerdeki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır.

peygamberlerden ve kitaplardan habersiz de olsa, akli ile yüce bir yaratıcının varlığını ve birliğini bilebilir. Böyle bir insan, kötülükten uzaklaşmak ve iyiliğe yönelmek zorundadır." ifadeleri akla yapılan vurgunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ünitenin diğer konuları da geleneksel din anlayışı bağlamında din bilimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır. "Allah'a karşı görevlerimiz" konusunda bir önceki dönemde vurgulanmayan ibadet vurgusunun bu ders kitaplarında olduğu görülmektedir (Demirbaş & Manaz, 1995, s. 18; Tekin, 1998, s. 10). Ünite Asr Suresinin okunuşu ve anlamı ile tamamlanmıştır.

İkinci ünite olan "Meleklerle İnanmak" ünitesinin ilk konusu "Melek Kavramı"dır. Bu konuda bir önceki dönemde incelediğimiz ders kitaplarında (Bu dönemde basılı olan MEB Yayınları ders kitaplarında bir değişiklik yoktur.) işlenmeyen meleklerin özellikleri konusu bu ders kitaplarında maddeler halinde işlenmiştir (Demirbaş & Manaz, 1995, s. 25. Tekin, 1998, s. 14). "Meleklerin Görevleri" konusunda bazı meleklerin isimleri ve görevleri açıklanmıştır. Gizem Yayıncılığın yayımladığı ders kitabında "Sorgu Melekleri (Münker ve Nekir)" maddesinde "Öldükten sonra insanlara soru sormakla görevli iki melektir. Bu sorular; "Rabbin kim?, Dinin nedir? ve Peygamberin kimdir? şeklinde olacaktır." denilerek açıklanmıştır (Tekin, 1998, s. 15). Ünitenin buraya kadar bahsedilen konularının geleneksel din anlayışıyla ele alındığını söylemek mümkündür. "Her Yerde ve Her Zaman Ölçülü Olalım" konusunda ise güzel ahlaklı olmak, israf ve cimrilikten kaçınmak, konuşmalarımızda ölçülü olmak ve insanları maddi zenginlikleriyle değil gönül zenginliği ile değerlendirmek gibi kavramların kullanılması, konunun tasavvufî din anlayışıyla ele alındığını göstermektedir (Demirbaş & Manaz, 1995, s. 26-30; Tekin, 1998, s. 17-19). Ayrıca Gizem Yayıncılık ders kitabında geçen Yunus Emre'ye ait olan "Söz ola kese savaşı/ Söz ola kestire başı/ Söz ola ağulu aşı/yağ ile bal ede bir söz" (Tekin, 1998, s. 18) dizelerinin kullanılması da bu görüşümüzü desteklemektedir. Ünite "Rabbenâ Âtinâ Duası ve Anlamı ile sona ermektedir.

Üçüncü ünite olan "Kitaplara İnanmak" ünitesinde bulunan "Dört Büyük Kitap" konusunda 1995 basımı ders kitabında "Tevrat, Zebur ve İncil, peygamberlere gönderildikten yıllar sonra yazıya aktarıldı. Bu yüzden de yazılması gereken bazı esaslar unutuldu. Bazıları da yazarlar tarafından değiştirildi." ve "Kitabımız Kur'an-ı Kerim" başlığında ise Kur'an-ı Kerim "Günümüze kadar hiçbir değişikliğe uğramadan geldi." "Kur'an-ı Kerim, Peygamberimize nasıl inmişse, tek harfi bile değişmeden aynı şekilde günümüze kadar gelmiştir. Kur'an'dan başka, Allah'tan geldiği gibi kalan başka bir kutsal kitap yoktur." ifadeleri konunun İslamî bakış açısıyla ele alındığını göstermektedir (Demirbaş & Manaz, 1995, s. 39-42). 1998 basımı ders kitabında ise şu ifadelerden hareketle konunun tasavvufî din anlayışına göre ele alındığı tespiti yapılabilir: "O zamanki Arap toplumunda çok büyük şairler vardı. Ama hiçbirisi, Kur'an'ın bir tek cümlesi kadar güzel söz söyleyemedi. Birçok ünlü şair, utancından şiir yazmayı bıraktı. Çok övdükleri ve Kâbe duvarlarına astıkları şiirlerini indirdiler. Kızlarını diri diri toprağa gömen insanlar, Kur'an'ı duyunca İslâm dinine girdiler." (Demirbaş & Manaz, 1995, s. 38-39). "Kur'an'a Karşı Görevlerimiz" konusunda ise "Bazı evlerimizde, Kur'an ve bayrak sevgisi birleşir. Kur'an-ı Kerim, Türk Bayrağı'na sarılı olarak bulundurulur." (Demirbaş & Manaz, 1995, s. 41) ifadeleriyle "Duvara astığımız zaman da yüksekçe bir yer seçmeliyiz... Kur'an-ı Kerim'i yanımızda taşırken de özen göstermeli, zorluk yoksa göbek hizasından yukarıda tutmalıyız. Onu, temiz bir kılıf içerisinde korumalı, ona gereken saygı ve özeni göstermeliyiz...Kur'an-ı Kerim'le banyo, tuvalet vb. uygunsuz yerlere girmek ve ona kirli elle dokunmak doğru değildir." (Tekin, 1998, s. 27) ifadeleri konunun geleneksel din anlayışıyla ele alındığını göstermektedir. Daha önceki dönem ders kitaplarında yer almayan Kur'an'ın abdestli okunması hususu bu dönemki ders kitaplarında (Tekin, 1998, s. 28) vurgulanmıştır. Ünite "Kunut Dualarının Okunuşu ve Anlamları" konusu ile sona erdirilmiştir.

Dördüncü ünite olan "Peygamberlere İnanmak" ünitesinde "Kitabı Olan Peygamberler" konusunda kitap gönderilen peygamberlerin hayatları kısaca anlatılmıştır. Ders kitaplarında Hz. İsa'nın hayatının anlatıldığı kısımlarda 1995 basımı ders kitabında "... 33 yaşında iken Hz. İsa'yı öldürmeye karar verdiler." ifadesine karşılık; 1998 yılında yayımlanmış ders kitabında; "Hz. İsa'yı Kudüs'e getirerek, çarmıha germek suretiyle öldürmek istediler. Ancak, İslâm inancına göre, çarmıha gerilen Hz. İsa değil, ona çok benzeyen bir havarisidir. Allah, o anda Hz. İsa'yı

düşmanlarından gizlemiş ve kendi katına yükseltmiştir.” ifadelerine yer verilmiştir. Bu iki ifade karşılaştırıldığında ilk anlatı din bilimsel, ikincisi ise İslam merkezli din anlayışı çerçevesinde değerlendirilebilir. “Peygamberimize Karşı Görevlerimiz” konusunda her iki ders kitabında da peygamber ismi geçtiğinde salavat ifadelerinin kullanılması gerektiği belirtilmiş, (S.A.V.), (S.A.S.) ve (A.S.) kısaltmalarının peygamber isminden sonra niçin kullanıldığı açıklanmış ve kullanılması tavsiye edilmiştir (Demirbaş & Manaz, 1995, s. 52; Tekin, 1998, s. 43). Bu bağlamda ders kitaplarının geleneksel ve İslam merkezli din anlayışları çerçevesinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Ünite Fil Suresi ve Anlamı ile sona ermiştir.

Beşinci ünite olan “Ahiret Gününe İnanmak” ünitesini genel olarak değerlendirdiğimizde konuların geleneksel din anlayışına göre ele alındığı görülmektedir. 1998 basımı ders kitabında “amel defteri, mizan ve sırat köprüsü” (Tekin, 1998, s. 27) kavramları açıklanırken diğer ders kitabında konular MEB Yayınları bağlamında ele alınmıştır.

Altıncı ünite olan “Kadere İnanmak” ünitesinde iki ayrı ders kitabında iki farklı yaklaşım karşımıza çıkmaktadır. 1995 basımı ders kitabında kader konusu “Birşeyin miktarını ve ölçüsünü belirlemek, bir şeyi plânlamak, hazırlamak ve düzenlemek, bir şeye güç yetirmek ve hükmetmek.” kavramları ile açıklanmış, kaderin Allah’ın evrene koyduğu bir ölçü ve düzen olduğu, evrendeki tüm varlıkların bu ölçü ve düzen içerisinde hareket ettiği belirtilmiştir. İnsanın özgürlüğü konusunda ise “İnsan düşünce, söz ve davranışlarında tamamen hür olan bir varlıktır. Bu sebeple yaptığı hareketlerden dolayı sorumludur. İnsanın bağımsız olarak iyilik ve kötülük yapma gücüne irade denir...” şeklinde insanın özgür ve sorumlu bir varlık olduğu vurgulanmıştır. Kitapta insanın özgürlüğü ve Allah’ın her şeyi bilmesi kavramları da birbirinden ayrılmış, Allah’ın bazen insanları iyilik ve kötülükle sınadığı belirtilmiştir (Demirbaş & Manaz, 1995, s. 70-71). Bu ifadelerden hareketle konunun din bilimsel bir din anlayışıyla ele alındığını söylemek mümkündür. Ancak din bilimsel yaklaşımın içerisinde geleneksel din anlayışına yönelik ifadelerin olduğu da görülmektedir. 1998 basımı ders kitabında ise “Kader, “alın yazısı, yazgı” anlamındadır... Her şey, onun koyduğu kurallar doğrultusunda hareket etmektedir. Bu kuralların dışına çıkmaya kimsenin gücü yetmez.” (Tekin, 1998, s. 55) ifadeleri konuya geleneksel ve İslam merkezli din anlayışı çerçevesinde yaklaşıldığını göstermektedir. Kaza konusunda ise iki ders kitabında da geleneksel din anlayışı hâkimdir. “İslam’da Çalışmaya Verilen Önem” konu başlığı altında da geleneksel din anlayışı çerçevesinde bilgiler verilmiştir.

Tablo 2 1993-2001 Yılları Arası 5. Sınıf Ders Kitaplarında Din Algısı Yönelimleri

Ünite	Tasavvufi Din Anlayışı	Geleneksel Din Anlayışı	İslam Merkezli Din Anlayışı	Siyasal Din Anlayışı	Laiklik Vurgulu Din Anlayışı	Din Bilimsel Din Anlayışı
1. Ünite		X				X
2. Ünite	X	X				
3. Ünite	X	X				
4. Ünite		X	X			
5. Ünite		X				
6. Ünite		X				X (1995)

1993-2001 yılları arası ders kitapları genel olarak değerlendirildiğinde; ünitelere geleneksel din anlayışı bağlamında yaklaşıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte tasavvufi öğelerin bu dönem ders kitaplarında önceki dönemlere oranla daha fazla ön plana çıktığı da belirtilmelidir. Yine, Atatürkçülük konuları bir önceki dönemle benzer oranda ders kitaplarında yer almış ve din bilimsel çabaların izleri ders kitaplarında görülmeye başlanmıştır.

2.3. 2002-2010 Yılları Arası Basılan 5. Sınıf Ders Kitapları

2002 sonrası öğretim programlarında yapılan düzenlemeyle ders kitaplarında ünite sayıları ve konu içerikleri bakımından farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde incele ders kitaplarında bu duruma da işaret edilerek konular ele alınacaktır. Bu dönemde üç ders kitabı

inceleme konusu yapılmıştır. Bunlardan ilki, elimizde 2002 ve 2005 basımları bulunan MEB Yayınları ders kitabıdır. Diğerleri ise ilköğretim öğretim programları yenilendikten sonra basılan 2007 MEB (Feza Gazetecilik A.Ş.) basımı ders kitabı ve özel yayınevi olarak da 2010 Tuna Matbaacılık basımı ders kitaplarıdır. Buradaki incelemelerde öncelik, MEB Yayınları'nın iki ders kitabı arasındaki farklılıkları ortaya koymaktır. 2002-2005 basımı ders kitapları yedi üniteden oluşurken 2007 ve 2010 basımı ders kitapları 6 üniteden oluşmaktadır. Ünite bazlı incelememizde konular birlikte değerlendirilmiş, tablolaştırma kısmında iki farklı tabloyla din anlayışları ortaya konulmuştur.

2002-2005 basımı MEB ders kitaplarında ilk ünite "Allah'a İnanıyorum" ünitesidir. Bu ünite "Evrende Bir Düzen Vardır", "Beni, Ailemi ve Her Şeyi Yaratan Allah'tır" gibi konu başlıkları altında evrendeki düzen ve bu düzenin Allah tarafından oluşturulduğu aklî delillerle ortaya konulup Kur'an'dan ayetlerle desteklenmiştir. Bu bağlamda konunun din bilimsel din anlayışıyla ele alındığını söylemek mümkündür. Ünite "Kelime-i tevhid" ve "Kelime-i şahadet"i Öğreniyorum" konusu ile sona ermektedir. 2007 basımı ders kitabının ilk ünitesi ise "Allah İnancı" ünitesidir. Bu ünitenin ilk konusu, "İnsan Akıllı ve İnanan bir Varlıktır" konusunda, insanın diğer varlıklardan farklı yaratıldığı üzerinde durulmuştur. Bu farklılığın temel nedeninin akıl olduğu vurgusu ünitenin tamamında karşımıza çıkmaktadır. Bu ünite işlenen tüm konuların akıl temelli bir bakış açısıyla ele alındığını söyleyebiliriz. Bu konuda ders kitabında "Allah, canlılar arasında insanı farklı yaratmış ve ona akıl vermiştir... Aklimizle nelerin iyi veya kötü olduğunu anlamaya çalışırız...İnsanın doğru karar verebilmesi için aklını kullanması gerekir...Akıl, Allah'ın insana lütfettiği en büyük nimetlerden biridir." (Akgül vd., 2007, s. 18) şeklindeki ifadeler örnek olarak verilebilir. "Evrende Bir Düzen Vardır." ve "Allah Vardır ve Birdir" başlıkları altındaki konulara din bilimsel bir çerçevede yaklaşıldığı görülmektedir. Evrendeki düzen konusunda sınıf seviyesine uygun örneklerle (Akgül vd., 2007, s. 12) konuyla bağlantılı ayetler birlikte kullanılmıştır. Ders kitabında yapılan önemli bir vurgu da Allah'ın bir-tek olması hususudur. Bu konuda ders kitabında "Allah; sıfatları ve nitelikleriyle tektir. Tek ilah ve tek rab odur...Din, kitap ve peygamber gönderme konusunda tek söz sahibi de odur." (Akgül vd., 2007, s. 18) ve "Allah'tan başkası, ister melek, ister peygamber, isterse iyi bir insan olsun, hiç kimseye tanrılık(ilahlık) yakıştırmaması asla doğru olmaz. Hiçbir insan kusursuz değildir. Allah'tan başka kimsenin günahları bağışlama yetkisi yoktur." (Akgül vd., 2007, s. 22) ifadeleri konunun tevhit ekseni ve din bilimsel bir çerçevede ele alındığını göstermektedir. "Allah'ın Eşi ve Benzeri Yoktur" konusunda Allah'ın sıfatları ve niteliklerinden bahsedilerek tablo şeklinde bu sıfatlardan (Esmâü'l-Hüsna) 28 tanesinin Türkçesi verilmiştir (Akgül vd., 2007, s. 22). Daha önceki dönemlerde incelediğimiz ders kitaplarında bu konuda bir bilgi verilmemiştir. "Çalışırım, Allah'ın Yardımına Güvenirim ve Başarıyorum" konusunda çalışmanın öneminden bahsedilirken konu, "Allah'tan ümit kesmemeli ve yalnızca ona kulluk etmeliyiz." (Akgül vd., 2007, s. 28) cümlesiyle tevhide bağlanmıştır. Bu bağlamda ünitenin temel vurgusunun tevhit inancı olduğunu söylemek mümkündür. Ünite İhlas suresi ve anlamı ile sona ermektedir. Surenin okunuşu ve Türkçesi yanında, öncesinde sure hakkında kısa bir bilgi de verilmiştir.

Tablo 3 2002-2005 Yılları Arası 5. Sınıf Ders Kitaplarında Din Algısı Yönelimleri

Ünite	Tasavvufi Din Anlayışı	Geleneksel Din Anlayışı	İslam Merkezli Din Anlayışı	Siyasal Din Anlayışı	Laiklik Vurgulu Din Anlayışı	Din Bilimsel Din Anlayışı
1. Ünite						X

Tablo 4 2007 Yılı 5. Sınıf Ders Kitaplarında Din Algısı Yönelimleri

Ünite	Tasavvufi Din Anlayışı	Geleneksel Din Anlayışı	İslam Merkezli Din Anlayışı	Siyasal Din Anlayışı	Laiklik Vurgulu Din Anlayışı	Din Bilimsel Din Anlayışı
1. Ünite						X

Ünite genel olarak değerlendirildiğinde, bu dönem ders kitaplarında din bilimsel bir çabanın yoğun olarak görüldüğü belirtilmelidir. Ayrıca bu dönem konu içeriklerinde laiklik ve siyasal din anlayışı bağlamında konulara önceki dönemle benzer oranda yer verilmiştir.

2.4. 2011-2018 Yılları Arası Basılan 5. Sınıf Ders Kitapları

2011-2018 seneleri için bir MEB Yayınları ve iki özel yayınevi olmak üzere üç ders kitabı üzerinde durulmuştur. Ancak MEB Yayınları ders kitabı, bir önceki dönemde basılıp tekrar yayımlanan ders kitabı olduğu için incelemeler iki özel yayınevinin ders kitapları üzerinde yoğunlaşmıştır. MEB ders kitabında bir önceki dönemden farklılıklar mevcutsa ilgili konuda temas edilmiştir. İncelemeye esas alınan iki kitabın ilki, Tuna Matbaacılık tarafından basılan 2014 basımı ders kitabı, diğeri ise Netbil Yayıncılık tarafından 2016 yılında yayımlanan ders kitabıdır. Ders kitapları aynı öğretim programlarını takip ettikleri için üniteler birlikte ele alınmış konular arasında farklılıklar varsa işaret edilmiştir.

Ders kitaplarının birinci ünitesi “Allah İnancı” ünitesinde ilk konu “İnsan Akıllı ve İnanan Bir Varlıktır” konusudur. Burada akla ve akli kullanmanın önemine vurgu yapılmış ve ünite boyunca akıl vurgusu devam etmiştir. MEB ders kitabında sınırlı olan akıl vurgusu, özel yayınevi ders kitaplarında “İnsanın diğer varlıklardan üstün kılan en önemli özelliği akıllı olmasıdır... İnsan, akli sayesinde düşünür, araştırır, inceleme yapar... çünkü insan akıllı, düşünen ve araştıran bir varlıktır.” (Kılıç vd., 2014, s. 12-13) “Akıl, insana Allah tarafından verilen en büyük nimetlerdendir.” (Genç, 2016, s. 12) gibi ifadelerle ön plana çıkarılmıştır. “Evrende Bir Düzen Vardır” ve “Allah Vardır ve Birdir” konularında ders kitaplarında evrendeki işleyişin Allah tarafından mükemmel şekilde düzenlendiği bilimsel örnekler ve Kur’an ayetleriyle birlikte verilmiştir (Kılıç vd., 2014, s. 15-16). Bunlar arasındaki uyum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda kitapların din bilimsel bir yöntem takip ettiğini söylemek mümkündür. 2014 basımı ders kitabında “Allah Vardır ve Birdir” konusunda İslam’ın tevhit esasına vurgu yapılmış (Kılıç vd., 2014, s. 18); 2016 basımı ders kitabında ise ilk kez Allah’ın sıfatları konusunda “Zâti ve Subûti Sıfatlar” kavramı kullanılarak bu sıfatlar Arapça isimlendirmeleriyle birlikte verilip açıklanmıştır (Genç, 2016, s. 12). Ünitenin son konusu olan “İhlâs Suresi ve Anlamı” konusunda 2014 basım ders kitabında İhlas suresinin bulunduğu Kur’an-ı Kerim’in son sayfasının fotoğrafı da sayfaya eklenmiş ve surenin Arapçası ilk kez burada kullanılmıştır (Kılıç vd., 2014, s. 18). 2016 ders kitabında sure Türkçe okunuşu ve anlamıyla verilmiştir. Genel olarak ders kitaplarının bu üniteye din bilimsel din anlayışı ile konuları ele aldığını söylemek mümkündür.

Tablo 5 2011-2018 Yılları Arası 5. Sınıf Ders Kitaplarında Din Algısı Yönelimleri

Ünite	Tasavvufi Din Anlayışı	Geleneksel Din Anlayışı	İslam Merkezli Din Anlayışı	Siyasal Din Anlayışı	Laiklik Vurgulu Din Anlayışı	Din Bilimsel Din Anlayışı
1. Ünite		X (2016)				X (2014)

2011-2018 yılları arası ders kitaplarında din bilimsel yaklaşımın ön planda tutulduğu görülmektedir.

2.5. 2018 Sonrası Basılan 5. Sınıf Ders Kitapları

2018 sonrası için esas alınan iki ders kitabından ilki MEB (2022) Yayınları’nın hazırladığı ders kitabıdır. Özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabı ise Lisans Yayınlarına ait 2022 basımlı ders kitabıdır. Bu iki ders kitabı aynı öğretim programına göre hazırlandığı ve ünite sayıları da eşit olduğu için karşılıklı olarak incelenmiştir.

Ders kitaplarının birinci ünitesi olan “Allah İnancı” ünitesinin ilk konusu “Allah (c.c.) Vardır ve Birdir” konusudur. Bu konu, iki ders kitabında da aynı düzlemde ele alınmıştır. Evrende muhteşem bir düzen olduğu, bu düzenin Allah tarafından kurulduğu ve en güzel şekilde yönetildiği ders kitaplarında vurgulanmıştır (Yiğit vd., 2022, s. 12; Erdoğan vd., 2022, s. 11). Kozmolojik delil

olarak bilinen bu delillendirme yöntemi, ders kitaplarında sıkça kullanılmaktadır. 2018 sonrası yayımlanan 4. sınıf ders kitaplarında da karşımıza çıkan Allah isminin geçtiği her yerde (c.c.) kısaltmasının kullanılması ve ilk geçtiği yerde açıklamasının verilmesi bu ders kitaplarında da söz konusudur (Yiğit vd., 2022, s. 12; Erdoğan vd., 2022, s. 11). Bu dönemki ders kitaplarında karşılaştığımız önemli bir vurgu da Allah'ın "bir ve tek" olmasıdır (Yiğit vd., 2022, s. 15; Erdoğan vd., 2022, s. 12). Önceki dönemlerde sadece "Allah'ın bir olduğu" ifade edilirken bu dönemde daha İslam Merkezli bir söyleme dönerek "bir ve tek" olduğu belirtilmiştir. "Allah (c.c) Yaradandır" konusunu incelediğimizde her iki ders kitabının da "Hiçbir şey kendiliğinden var olmamıştır." (Yiğit vd., 2022, s. 17) "Allah'ın (c.c.) yarattığı her şeyde bir amaç ve düzen bulunmaktadır." (Erdoğan vd., 2022, s. 14) gibi ifadeler ve bu ifadelerin ayetlerle desteklenmesi konunun İslam merkezli din anlayışıyla ele alındığını göstermektedir. Ünitelerin diğer konularında Allah'ın Rahman, Rahim, Semi, Basar, İlim ve Kadir (Kudret) isimleri ile ilgili konular geleneksel din anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır. "Allah (c.c.) ile İrtibat: Dua" konusunda duanın kelime manaları ve dinî terimsel karşılıkları verilmiştir (Yiğit vd., 2022, s. 22; Erdoğan vd., 2022, s. 23). İslam dininde yalnızca Allah'a dua edileceği konusu her iki ders kitabında da vurgulanmış ve duanın yanında dua edilen şey için çalışmanın da önemli olduğu belirtilmiştir (Yiğit vd., 2022, s. 23-24; Erdoğan vd., 2022, s. 24). Özel yayınevine ait ders kitabında "Kültürümüzden Dua Örnekleri" başlığı² altında çeşitli kültürel etkinliklerde yapılan dua örnekleriyle beraber Alevilik-Bektaşılık geleneğinden de dua örnekleri sunulmuştur (Erdoğan vd., 2022, s. 28). Bu durum ders kitabının kapsayıcılığı açısından önem arz etmektedir.

Her iki ders kitabı da "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İbrahim (a.s.)" konusunu geleneksel din anlayışı çerçevesinde ele almış, daha önceki dönemki ders kitaplarında Hz. İbrahim'in akli kullanıp Allah'ı bulması ön planda tutulurken, bu ders kitaplarında Nemrut ile girdiği Tevhid mücadelesi ön plana çıkmıştır (Yiğit vd., 2022, s. 30-31; Erdoğan vd., 2022, s. 31). "Bir Sure Tanıyorum: İhlâs Suresi ve Anlamı" konusunda daha önceki dönemlerde verilmeyen surenin Arapçası bu dönemki ders kitaplarında bulunan tüm sure ve dualarda verilmiştir. Ayrıca MEB ders kitabında daha önceki dönemlerde rastlamadığımız; "Hz. Peygamber *"Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu sure Kur'an'ın üçte birine denktir"* buyurarak bu surenin önemine işaret etmiştir. Bu yüzden ihlâs suresi namazlarda, kabir ziyaretlerinde, hatim dualarında, cenaze törenlerinde, zor ve sıkıntılı durumlarda ve Yüce Allah'ı anmak için her zaman okunur." (Yiğit vd., 2022, s. 34) ifadelerine de yer verilmiştir. Tüm bu verilerden hareketle ünitelerin genel itibarıyla İslam merkezli din anlayışıyla ele alındığını söylemek mümkündür.

Tablo 6 2018 Sonrası 5. Sınıf Ders Kitaplarında Din Algısı Yönelimleri

Ünite	Tasavvufi Din Anlayışı	Geleneksel Din Anlayışı	İslam Merkezli Din Anlayışı	Siyasal Din Anlayışı	Laiklik Vurgulu Din Anlayışı	Din Bilimsel Din Anlayışı
1. Ünite		X (Lisans yay.)	X			

Başlangıçta ilkökul, sonraki dönemlerde ortaokul olarak kabul edilen bu dönem ders kitaplarına genel olarak bakıldığında, son dönem öğretim programlarının ve alandaki gelişmelerin sonucu din bilimsel bir yapıya bürünmesi gereken ders kitaplarının daha çok geleneksel İslamî bir yapıyla ele alındığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

Çalışmamızın sonuçları bağlamında inanç öğrenme alanında belirtilmesi gereken en önemli husus, ilk dönem ders kitaplarında ayet ve hadis kullanımında serbest çeviri usulünün benimsendiğine ve bazı ders kitaplarında dipnot kullanılmaması nedeniyle özellikle hadis olarak verilen ifadelerin ana bağlamından uzak bir şekilde kullanıldığına yönelik tespitimizdir. Diğer bir tespitimiz ise bu dönem ders kitaplarında inanç konularının kısmen geleneksel din anlayışı merkezli kısmense din bilimsel merkezli bir yaklaşımla ele alınmış olmasıdır. Zira ilk dönem ders

² Bu başlık MEB Yayınevi ders kitabında yoktur.

kitaplarında diğer dinlerle ilgili bilgiler karşılaştırma ve herhangi bir eleştiri yapılmadan olduğu gibi ortaya konulmuştur. İnanç öğrenme alanı bağlamında ilk dönem ders kitaplarında, incelediğimiz sınıf düzeyinde ibadet öğrenme alanları ile ilgili ünite olmaması da dikkat çeken bir başka husustur. Bu husus, zorunlu eğitimin 5 yıl olduğu dönem açısından bakıldığında, 4. sınıfta ibadet konularının, 5. sınıfta ise iman konularının bütün halde verilmesinin, zorunlu eğitim dışına çıkan öğrencilere en azından bu konularda temel bilgilerin kazandırılmasına yönelik olduğunu düşündürmektedir. 1993 yılı sonrası ders kitaplarına gelindiğinde ise programlarda yapılan güncellemeyle birlikte iman konularındaki yaklaşımlarda önemli bir değişim görülmemekte ancak özellikle Allah'ın birliği ve kader konularında Kur'an ayetlerinin bilimsel yaklaşımla açıklanma çabasına girildiği tespit edilmektedir. Bu dönemde dikkat çeken önemli bir husus da özel yayınevi ders kitaplarındaki tasavvufi vurguların yoğunluğudur. 2002 sonrası ders kitaplarına baktığımızda bu dönemde öğretim programlarındaki değişiklikten dolayı inanç öğrenme alanı ile ilgili sadece bir ünitenin olduğu belirtilmelidir. Bu ünite bağlamında incelediğimiz ders kitaplarında konulara çoğunlukla din bilimsel din anlayışı bağlamında yaklaşıldığı görülmektedir. 2011 yılı sonrası ders kitaplarında iman konularında akıl vurgusu ön planda tutulmuştur. Ünite bazında bu dönemki ders kitaplarının din bilimsel din anlayışı ile konulara yaklaştığı tespit edilmiştir. 2018 sonrası ders kitaplarında ise değişen öğretim programlarının da etkisiyle din bilimsel anlayıştan geleneksel din anlayışına bir geçiş olduğu görülmektedir. Öğretim programlarının bilimsel zemine oturtulduğu 2002 sonrası ders kitaplarında inanç öğrenme alanında din ve bilimsel konuların uyumu üzerinden bir temellendirme yapılmasına karşın, 2018 sonrası ders kitaplarında bu durumun bir ön kabul olarak ortaya konulduğu anlaşılmaktadır. İncelemeye konu olan ünite bağlamında bu dönem ders kitaplarının İslam merkezli bir din anlayışına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sonuç olarak ders kitaplarının içinde buldukları dönemin eğitim alanındaki yeniliklere ayak uydurma ve bilimselleşme çabalarının yanında içinde buldukları sosyo-kültürel ve siyasal durumlardan da etkilendiği, bu etkinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarına da din anlayışlarındaki değişim bağlamında yansıdığı tespit edilmiştir. Bu konuda son olarak şunu belirtmek gerekir ki; din öğretimi kitaplarının farklı açılardan incelenmesi ya da din anlayışlarının diğer ders kitaplarındaki yansımalarını tespit etmeye yönelik yeni çalışmaların yapılması genelde ilim dünyasına özel de din eğitimi alanına önemli katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Açık, A., & Macit, A., & Yiğit, H., & Doğan, E. Ö., & Diğerleri. (2015). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: MEB.
- Açık, A., & Macit, A., & Yiğit, H., & Doğan, E. Ö., & Diğerleri. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: MEB.
- Akgül, M., & Albayrak, A., & Çatal, A., & Kara, A., & Diğerleri. (2007). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: MEB.
- Akyüz, N. (2002). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43, sy. 1., 123-134.
- Arvası, T. Z., & Çilingir, D. (1996). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: Öğün
- Asri, S. (2011). *Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminde öğretim programı ders kitabı uyumu*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Asri, S. (2018). "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Öğretim Programı Ders Kitabı Uyumu". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. (5), 9-50.
- Aşlamacı, İ. (2018). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin İslâm anlayışları üzerine bir inceleme (İnönü Üniversitesi örneği). *İslam ve Yorum II: Temel Tartışmalar, İmkânlar ve Sorunlar*. 3. Ed: Fikret Karaman. 457-483. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
- Bahçekapılı, M. (2014). *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*. İstanbul: İlke Yayınları.

- Çapcıoğlu, F. (2024). İnanç Öğretimi. C. Tosun vd. içinde, *Değişen ve Dönüşen Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi* (pp. 75-111), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çetin, O., & Öcal, M., & Algül, H. (1993). *Din kültürü ve ahlak bilgisi 1. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). İstanbul: Altın Kitap.
- Demir, R. (2017). "Özel Eğitim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Çeşitli Açılardan İncelenmesi". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, 103-132.
- Düzenli, A. (2023). *Din Anlayışı Açısından 1982 Sonrası Yayımlanan Din Öğretimi Ders Kitapları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.*
- Erdoğan, İ., & Demirpolat, E., & Çelik, R., & Acar, G. E., & Diğerleri. (2022). *Din kültürü ve ahlak bilgisi ortaokul ve imam hatip ortaokulu 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: Lisans.
- Eroğlu, A. H., & Kılıç, R., & Adam, B. (2014). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı öğretmen kılavuz kitabı* (5. Baskı). Ankara: Gizem.
- Genç, N. (2012). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). İstanbul: Netbil.
- Genç, N. (2016). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (5. Baskı). İstanbul: Netbil.
- Gülle, A., & Kaya. (1994). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). İstanbul: Gendaş Dağıtım.
- Kızılabdullah, Y. (2024). Geçmişten Bugüne Din Eğitiminin Gelişimi ve Dönüşümü. C. Tosun vd. içinde, *Değişen ve Dönüşen Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi* (pp.3-16), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Komisyona. (2002). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5 sınıf ders kitabı*. (1. Baskı). Ankara: MEB
- Kutlu, S. (2005). "İslâm Mezhepleri Tarihinde Usûl Sorunu". *İslâmî İlimlerde Metodoloji: Usûl Mes'lesi 1*, İstanbul: Ensar Neşriyat. 391-440.
- Osmanoğlu, C. (2015). "Ders Kitaplarına Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Din Anlayışı". *The Journal Of Academic Social Science Studies* 31, 265-285.
- Pınarbaşı, B. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: Dikey.
- Şahinbaş M. (2010). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (3. Baskı). Ankara: Tuna Matbaa
- Şahinbaş, M., & Kabakçı, A. (2005). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: Tutku.
- Tekin, A. (1998). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: Gizem Yayınları.
- Tosun, C., Doğan, R., & Korkmaz, A., (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 8*. Ankara: Nobel.
- Tosun, C. (2024). *Din Öğretiminde Ders Kitabı ve Yardımcı Materyal Ahlak Öğretimi*. C. Tosun vd. içinde, *Değişen ve Dönüşen Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi* (pp.37-45), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Uludağ, S., & Hökelekli, H., & Uysal, E. (2001). *Din kültürü ve ahlak bilgisi 1. sınıf ders kitabı* (4. Baskı). İstanbul: Ülke.
- Ünal, M. (2016). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5. sınıf ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: Doku.
- Yılmaz, M. (2015). "İnanç Öğrenme Alanları Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 117-134.

- Yürük, T. (2010). "Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları". *Dini Araştırmalar Dergisi*, 13 (34), 69-86.
- Yürük, T. (2011). "Cumhuriyet Döneminde Din Derslerinin Statüsü ile İlgili Tartışma ve Öneriler". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/52, 239-254.
- Yürük, T. (2015). "Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Programlarında Farklı Din Anlayışlarına Ayrılan Yer". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 15(1), 55-75.
- Yürük, T., & Topchubaev, K. (2022). "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 22(1), 415-436. <https://doi.org/10.30627/cuilah.1100948>
- Zengin, M. & Gümüşay, İ., (2020). "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1982-2019)". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 9, 117-186.

STRUCTURED ABSTRACT

One of the most significant areas where societal change and transformation are reflected is education. Within the educational system, the Religious Culture and Ethics (RCE) course holds a crucial place, as it provides students with ethics and cultural education by presenting knowledge related to religion and culture. Beyond these socio-cultural influences, the natural process of renewal and development inherent in education also impacts the content of the RCE course. Like all teaching fields, the RCE course content undergoes transformation and renewal in response to shifting paradigms, evolving understandings of knowledge, and advancements in educational technologies. Faced with the changing realities of the world, the need to address the demands of the era has primarily led to a focus on revising and redesigning educational curricula. The main reason for initiating renewal efforts with curriculum development lies in the principle that potential changes within the educational system should be shaped through these processes. Following curriculum updates, textbooks are revised accordingly and become the primary instructional materials used in schools. Despite evolving paradigms, textbooks remain the foundational resource for educational activities. Particularly for the RCE course, where supplementary materials are not commonly used, textbooks often serve as the sole formal source of instruction alongside the teacher. This study examines the transformation of religious perceptions reflected in RCE textbooks by analyzing the units on belief learning areas for 5th grade, published since 1982. The aim is to investigate how perceptions of religion, as presented in religious education textbooks, have evolved over time. By analyzing a selection of 5th-grade RCE textbooks used in formal education, based on specific criteria, this study seeks to uncover the trajectory of religious perspectives conveyed in these resources. In the context of curriculum development and the classification of religious perspectives identified in this study—Sufi-Oriented Understanding of Religion, Traditional Understanding of Religion, Islam-Centric Understanding of Religion, Political Understanding of Religion, Secularism-Oriented Understanding of Religion, and Scientific Understanding of Religion—RCE textbooks are critically analyzed. The findings reveal that in the early textbooks, a freelance translation approach was adopted for the inclusion of Quranic verses and hadiths. Furthermore, due to the lack of footnotes in certain textbooks, some statements attributed to hadiths were used in ways that disconnected them from their original contexts. Textbooks published after 1993, while reflecting updates in curricula, do not exhibit significant changes in approaches to matters of faith. However, it is observed that particular efforts were made to explain concepts such as the oneness of God and predestination using scientific approaches. After 2002, curriculum changes resulted in the reduction of content in the belief learning area to a single unit. Textbooks from this period predominantly approached subjects from a scientific understanding of religion. In textbooks published after 2011, the emphasis on reason in matters of faith became more prominent. The units from this period were also found to be framed within a scientific understanding of religion. In textbooks published after 2018, however, a transition from a scientific understanding of religion to a traditional understanding of religion is observed, influenced by changes in the curriculum. While the post-2002 textbooks sought to align religious and scientific themes on a scientific basis, the post-2018 textbooks treat this alignment as a presupposition. As a result, it can be said that textbooks are influenced by the socio-cultural and political situations they are in, as well as the efforts to keep up with the innovations in the field of education and the scientific development of the period in which they are located. It has been found that this effect is also reflected in Religious Culture and Ethics textbooks in the context of changes in religious understanding.